

С. МУРЦЕВ

ОД АКТИВНОСТА НА АКАДЕМСКОТО ДРУШТВО „МАКЕДОНИЈА“ ВО ЖЕНЕВА ПО ЗАВРШУВАЊЕТО НА I-ТА СВЕТСКА ВОЈНА

Со својата географска и стратегиска положба на Балканот и стопанските ресурси Македонија стана објект на завладувачката политика на соседните балкански буржоаски држави набргу по нивното создавање. Токму затоа, во својата борба за ослободување, македонскиот народ бил принуден да води борба на два фронта: против турското поробување и завладувачката политика на соседните буржоазии. Од друга страна, наведеното е една од причините што македонската борба за слобода од крајот на XIX и првите децении на овој век не доведе до резултати и за судбината што го снајде македонскиот народ по Балканските и I-та светска војна.

Меѓутоа, Македонците никогаш не се мирео со наметната положба до која ги доведоа империјалистичките мировни договори во Лондон и Букурешт (1913) и оние склучени по I-та светска војна (1919 и 1920) — со поделбата на Македонија, со повторното поробување на својот народ. Оттука и по завршувањето на I-та светска војна борбата за слобода не стивнува туку продолжи да се води. Притоа, сообразувајќи се со одредени историски услови, Македонците ги користеле можните начини, форми и средства на борбата како во Македонија, така и надвор од неа.

Во речената смисла забележлива е активноста, пред и по завршувањето на споменатите војни на македонските студенти на универзитетите во познатите европски центри во Софија, Белград, Букурешт, Женева, Лозана, Виена, Париз, Берлин, Петроград, односно Ленинград, Москва и други што нашата историографија веќе ја одбележа.¹⁾

¹⁾ Георги Абациев, За односот на македонската колонија во Петроград кон македонското прашање, Гласник на ИНИ, Скопје 1959, III, 1, стр. 107—145; Георги Абациев, Македонската колонија во Петроград, „Културен живот“, Скопје 1962, VII, 7—8, стр. 30—31; Георги Абациев, Еден документ од 1913 — „Македонски глас“, „Нов ден“, Скопје, 1948, IV, 8—9, стр. 74—86; Христо Андоновски, Движењето за ма-

Еден дел од македонските момчиња кои завршиле прона-
гандистички средни училишта во Македонија го продолжувале
своето образование во европските универзитетски центри, студи-
рајќи разни научни дисциплини. „Проширувајќи ги своите позна-
вања, тие почувствувале потреба да се здружат и организираат
во јавни и тајни литературни, добротворни или политички друш-
тва и клубови, прво со цел да се помогнат во своето самообразо-
вање или во други лични потреби, а подоцна и да дејствуваат
поорганизирано и на идејно-политичко поле кај своите позаоста-
нати другари и земјаци појдени на печалба во земјите каде што
тие студирале.“²⁾ Сознанието за организирање произлегувало и
од потребата да се запознаат со минатото и сегашната положба
на нивната татковина Македонија, бидејќи пропагандистичките
(основни и средни) училишта во коишто дотогаш учеле и се вос-
питувале во Турција, односно во Бугарија, Србија или Грција, не
само што не им давале правилни познавања и претстави за нив-
ната земја и народ туку создавале помеѓу нив вештачки обоени
национални групации што доведувало до меѓусебни судири кои
му нанесувале и други пакости и штети на ослободителното дело.
Исто така, тие доаѓале до сознание дека треба да се активираат
во општата борба на својот народ за национално ослободување.

Така се формирале друштва на македонските студенти во
повеќе европски универзитетски центри, преку кои политички
дејствувале овие луѓе.

Во овој наш прилог се задржуваме на дејноста на македон-
ските студенти во Швајцарија, пред сè на едно од таквите друшт-
ва во Женева, непосредно по крајот на I-та светска војна, околу
покренувањето на решавањето на македонското прашање. Макар

кедонската држава во Швајцарија, „Културен живот“, Скопје 1966, XI, 1, стр. 22,
Лапе Љубен, Создавањето на Славјано-македонското научно-литературно другар-
ство во Петроград и неговиот устав. — Прилог кон активноста на македонските сту-
денти во странство. „Современост“ Скопје 1964, XVI, 2, стр. 206—219; *Љубен Лапе*,
Документи за формирањето на Славјанско-македонското научно-литературно другар-
ство и неговиот устав, „Македонски јазик“ Скопје 1965, XVI, стр. 191—192+193—
202; „Македонский голосъ“. Орган на приврзаниците на независна Македонија 1913—
1914. Превод од руски. (Редакционен одбор — акад. Михаило Апостолски, д-р Иван
Катарчиев, проф. Љубен Лапе, д-р Манол Пандевски), Скопје 1968.; *Рисниовски Блаже*,
Уште два значајни документа на Македонската колонија во Петроград, „Стремеж“,
Прилеп 1969, XV, 6—7, стр. 520—525, вв. стр. 572—576 и стр. 577—578; *Рисниовски*
Блаже, Петроградското Македонско научно-литературно другарство „Св. Климент“,
„Културен живот“, Скопје, 1966, XI, 4, стр. 20—27.

²⁾ *Љубен Лапе*, Придонес на македонските студенти во странство за разви-
токот на македонската национална мисла и одбраната на македонскиот национален
индивидуалитет — моменти од работата на неколку студентски друштва, „Историја“,
Скопје, VI, 1970, 2, стр. 51.

што во нашата историографија е пишувано за тоа, пред сè од професорот Љубен Лапе и д-р Војо Кушевски,³⁾ сепак, користејќи ги нивните трудови, во нашиот прилог ќе укажеме и на некои податоци и конкретности до коишто дојдовме врз основа на искажувањата на едниот од истакнатите активисти на македонското студентско друштво во Женева д-р Трифун Грековски⁴⁾ со што сметаме дека ќе се фрли одредена светлина врз овој дел од историјата на борбата за македонската слобода.

На Универзитетот во Женева во текот на I-та светска војна студирале околу 15 студенти — Македонци.⁵⁾ Имено, во овој универзитетски центар на Швајцарија веќе постоеле повеќе студентски друштва формирани на национална основа. Во разговорите што ги воделе во ресторанот каде што се хранеле паднала идеја и меѓу македонските студенти да се организираат во свое, македонско студентско друштво. На еден од следните состаноци, се секава д-р Трифун Грековски, бил донесен односно усвоен правилник за работа што им овозможило да го регистрираат своето новоосновано друштво при Универзитетските власти. За претседател на друштвото едногласно бил избран д-р Анастас Коцарев, приватен доцент на Медицинскиот факултет во Женева, авторитетно лице и кој имал големи врски со видни швајцарски општественици. Женевското друштво на македонските студенти

³⁾ *Љубен Лапе*, Активноста на Главниот одбор на македонските друштва во Швајцарија 1918—1919 и документацијата за тоа, Гласник на ИНИ, Скопје 1965, IX, 1, стр. 131—191; *Војо Кушевски*, Обиди за поставување на македонското прашање во Друштвото на народите 1920—1921 година, „Историја“, Скопје, бр. 2/1967, стр. 53—63, *Војо Кушевски*, Реагирањето во Друштвото на народите на револуционерната ситуација во врска со поставувањето на некои национални и малцински прашања во периодот од 1920 до 1922 година, „Историја“ Скопје, V, 1969, бр. 2, стр. 62—75.

⁴⁾ Д-р Трифун Грековски, е роден во Енице Вардар на 1 август 1893 година, во имотна земјоделска фамилија. Основното образование го завршил во своето родно место, а средно образование продолжил во Солун, во егзархиска гимназија. Како што повеќе еницевардарци беа активни учесници во Организацијата, така и татко му на Трифун беше член на истата. Преку својот татко и тој се запознава со секретарот на Апостол војвода, Коста.

Како ученик во солунската гимназија се вклучува во напредните за тоа време ученички кружоци. Но тие не беа комунистички, туку анархистички. Имено, во отсуство на марксистичка литература, учениците го читале Бакунин и друга анархистичка литература. Кружокот бил илегален. Во јуни 1913 година, бил откриен и сите негови членови исклучени од гимназијата, меѓу кои и шестокласникот Трифун Греков. Шести клас и матура Трифун завршува во истата година како вонреден ученик. Во јуни 1913 година кога избувна Втората балканска војна и кога со Солун и Енице Вардар завладеаја Грците, Трифун Греков, не сакајќи да им служи на новите господари, се лажен пасош успева преку Италија да се префрли во Швајцарија и тука, во учебната 1914/1915 година се запишува на Медицинскиот факултет во Женева. Во 1924 година се враќа во својот роден град како лекар, но за него немало работа. Истата година тој се префрлува во Гевгелија и тука станува лекар, каде живее како пензионер, се до својата смрт на 9. VI. 1973. година.

⁵⁾ Според искажувањето на д-р Трифун Грековски.

било формирано во средината на 1918 година и во него биле зачленети 15 студенти — Македонци, меѓу кои: д-р Петар Здравев од Тетово, студентите Димитар Несторов од Струга, Трифун Греков од Ениџе Вардар, Благој Тошанов од Штип, А. Копананов и Александар Крајчев од Велес и други.

Покрај академската дејност друштвото имало за цел да ја запознае швајцарската и светската јавност со македонскиот проблем и истовремено да ги разбие тврдењата на балканските буржоазии дека македонското население е бугарско, српско или грчко. Друштвото било наречено со патриотското име „Академско друштво — Македонија“. Членовите веднаш се дале во акција и ја користеле секоја прилика да го кренат гласот за Македонија. Објавувале статии во весниците, како што се „Нација“ („Nation“) и „Лист“ („Feuille“), изнесувајќи ја во нив револуционерната борба на македонскиот народ против турскиот деспотизам и борбата за политички и национални права. Биле посетувани и истакнати лица од Женева, универзитетски професори и други и сите тие биле запознавани со борбата на македонскиот народ за слобода, за независна Македонија.

Политичка девиза на друштвото била „Македонија на Македонците!“, а целта — да се добие политичка и национална слобода, па било тоа да е потполно независна Македонија било федерална единка во една балканска федерација, било таа да биде со кантонално уредување како што е Швајцарија кое „според нас одговараше и на македонските услови“.⁶) Што се однесувало до балканската федерација, меѓу членовите на Академското друштво „Македонија“ прашањето сосем не било расчистено, посебно околу тоа дали таа ќе се формира како сојуз на монархии или републики — се сеќава д-р Трифун Грековски. „За нас, според него, важно беше Македонија да ја зачува својата територијална целина и да не биде поделена помеѓу балканските држави“. Друштвото како крајна можност барало таа (Македонија б. н.) да биде и под старателство на Друштвото на народите.

Материјална помош за својата дејност друштвото добивало од Временото претставништво на македонската емиграција во Бугарија, а подоцна од федералистичкото крило — федералистите.⁷)

Познато е дека македонските студентски друштва од универзитетите во Женева, Цирих и Лозана на 15 декември 1918 година на својата пленарна седница во Лозана формираа единствено тело под името Генерален совет на македонските друштва во Швајцарија (Conseil général des Sociétés macédonienne)⁸) со задача да се обединат акциите за реализирање на истата цел којашто

⁶) Искажување на д-р Грековски.

⁷) На чело на Временото претставништво на македонската емиграција во Бугарија бил архитектот Јуруков.

⁸) Љубен Лапе, Активноста..., стр. 138.

си ја поставиле тие друштва при своето формирање околу актуелизирање на прашањето на Македонија пред Париската мировна конференција. Особено преку праќање на телеграми, меморандуми, петиции до големите сили или одделни истакнати личности, истакнувајќи ја борбата на својот народ и неговите настојувања за слобода, Генералниот совет апелирал и се заземал за правилно решавање на македонскиот проблем во духот на стремежите на македонскиот народ.⁹⁾ Со цел за да се запознае јавноста со борбата и стремежите на македонскиот народ, Генералниот совет покренал и свој весник „Македонска независност“ кој излегувал на француски јазик под насловот „L'Indépendance macédonienne“.¹⁰⁾

Покрај испраќањето на писмени материјали до преговарачите во Париз, Генералниот совет решил да испрати своја тричлена комисија која би ги застапувала интересите на македонскиот народ. Меѓутоа, ова барање било одбиено со мотивација дека „нашите друштва не го претставувале нашиот народ, туку дека сме само друштво и сме немале полномошно од македонскиот народ“.¹¹⁾

Се разбира, тоа не ги обесхрабрило членовите на друштвата. Тие продолжиле да испраќаат и натаму телеграми и петиции со цел да се чуе гласот на Македонија за нејзиното право на самоопределување инсистирајќи постојано во своите апели да укажуваат дека без справедливо решавање на македонскиот проблем не може да има мир на Балканот и ќе се даде повод за нови немири и крвави судири помеѓу балканските држави. „Женевските студенти — како кажува д-р Трифун Грековски — најмногу инсистирале на 14-те Вилсонови точки во кои се предвидуваало правото на самоопределување на секој народ“.¹²⁾

Како резултат на таквата активност на македонските студентски друштва во Швајцарија, како и на патриотските сили на целокупната македонска емиграција, македонското прашање беше во прилична мера актуелизирано, па дури и не е како такво одминато и на Париската мировна конференција. Имено, тоа било актуелизирано на некои седници на Комитетот за новите држави на Париската мировна конференција и тоа главно од италијанската делегација којашто истапувала со разни предлози по однос на идниот статус на Македонија. На таквите предлози на италијанската делегација најостро се спротивставила делегацијата на Кралството на Србите, Хрватите и Словенците на Париската мировна конференција на чело со Никола Пашиќ под-

⁹⁾ Исто, стр. 139.

¹⁰⁾ Пак таму, стр. 141.

¹¹⁾ Според д-р Трифун Грековски.

¹²⁾ Љубен Лапе, Активност..., стр. 137; Војо Кушевски, Обиди за поставување на македонското прашање..., стр. 58.

држувана од француската дипломатија. Може да се рече дека идеите за автономна Македонија што биле покренувани на Париската мировна конференција пропаднале како резултат на отпорот на одредени победнички страни и штом се насреле контурите на новите граници.¹³⁾ Исто така, не може да се верува во искреноста на намерите на италијанската делегација и за симпатии спрема македонскиот народ во поглед автономијата на Македонија. Имено, италијанскиот став можеме да го протолкуваме само како дипломатски маневар, т.е. како реакција против ново-создадената држава на Јужните Словени — Кралството на Србите, Хрватите и Словенците со чие формирање беа оспорени и потиснати територијалните аспирации на италијанската буржоазија на нашето Јадранско крајбрежје.

Но и покрај тоа што на Париската мировна конференција големите сили и земјите победнички ги отфрлиле барањата и идеите за решавање на македонското прашање, сепак тоа не престанувало да се поставува, актуелизира и по склучувањето на мировните договори по Првата светска војна.

За неговото актуелизирање и поставување непосредно по Првата светска војна посебно придонесе револуционерната ситуација што тогаш беше присутна во Европа, а и на Балканот,¹⁴⁾ како и конвенциите за заштитата на националните малцинства склучени и кодифицирани со системот на мировните договори склучени по I-та светска војна чии гарант стана Друштвото на народите.¹⁵⁾

Макар што владата на Кралството на Србите, Хрватите и Словенците во прво време одби да го потпише мировниот договор со Австрија во кој се предвидуваа одредби за заштита на малцинствата, токму заради таквите одредби кои се однесуваа за Македонија (вардарскиот дел),¹⁶⁾ сепак таа под притисок на Франција се реши на тоа со тешко срце.¹⁶⁾

Единствено Грција успеаше под стекот на околностите да го одбегнува ратификувањето на Серскиот мировен договор, сметајќи се долго време за необврзана по однос на обврските за заштитата на малцинствата кои живеат на нејзината територија.¹⁷⁾

Но малцинскиот статус на македонскиот народ не одговараше на неговите интереси и стремежи за своја слобода и др-

¹³⁾ Војо Кушевски, цит. ст., стр. 55.

¹⁴⁾ В. Кушевски, Реагирањето во Друштвото на народите..., стр. 63—64.

¹⁵⁾ Војо Кушевски, Обиди за..., стр. 54, 58.

¹⁶⁾ Пак таму, стр. 56 и 57.

¹⁷⁾ Војо Кушевски, Од активноста на дипломатијата на Кралството на Србите, Хрватите и Словенците, Бугарија и Грција во врска со покренувањето на македонското прашање првите години по стапувањето во сила на Пактот на Друштвото на народите, „Историја“, Скопје, VIII, 1972, 2, стр. 129 и 130.

жавност, независно од тоа што „големите сили“ решавањето на македонското прашање го сфатија пак како поделба на владесњата меѓу односните балкански држави“.¹⁸⁾

Затоа прогресивните сили и искрените поборници на македонската слобода зазедоа правилен став осудувајќи го ваквиот статус на Македонија установен со мировните договори од Версајскиот систем.

На таа линија дејствуваше и друштвото на македонските студенти во Женева.

„Нашето друштво категорички ги отфрли одредбите на Сен Жерменскиот мировен договор, како и на другите мировни договори со кои македонскиот народ се третираше како малцинство. Целта на нашата борба беше Македонија да добие независност и сопствена држава. Ние ја продолживме нашата активност и натаму, истапувајќи пред Друштвото на народите македонскиот народ да добие независност. Откога се запознавме со д-р Марија Русиенка — Полка која издаваше прогресивно списание и се бореше за правата на полскиот народ, како и со прогресивните политички и општествени швајцарски дејци, се дојде до формирање на Меѓународното биро за заштита на правата на поробените народи со посебни отсеци за секој поробен народ“.¹⁹⁾ На чело на отсекоот за македонскиот народ, како претставник на македонските студенти, бил наменуван д-р Трифун Греков.²⁰⁾ Тогаш заедно со Јуруков²¹⁾ одлучиле да покренат списание на француски јазик „Македонски билтен за независна Македонија“ („Bulletin macédonienne pour Macédoine indépendance“). Списанието било под покровителство на спомнатото Меѓународно биро. Во него биле објавени статии покрај од македонски автори и од истакнати Швајцарци и големи симпатизери на македонскиот народ, како Едуард Клапаред (Edouard Claparède) и други.

Исто така Бирото свикувало и конференции по проблемот на поробените народи. „Со писма биле повикувани сите поробени народи да испратат свои претставници — кажува д-р Трифун Грековски. Првата конференција била одржана во Женева. Во македонската делегација биле по еден Македонец, Влава, Турчин и Албанец, комплетен состав (претставување б. м.) и на народностите што ја населуваат Македонија. Македонската делегација поднела комплетен реферат за македонскиот проблем во кој била изнесена географската положба на Македонија, борбата против османлискиот деспотизам, против поделбата на Македонија помеѓу балканските држави, против нивните аспирации спрема македонската територија, за правата на македонскиот народ на самоопределување и да формира сопствена, независна држава или

¹⁸⁾ В. Кушевски, Обиди за поставувањето на македонското прашање. . . , стр. 55.

¹⁹⁾ Пак таму, стр. 60; д-р Трифун Грековски, лични сеќавања.

²⁰⁾ Ибид. стр. 60; Искажувања на д-р Трифун Грековски.

²¹⁾ Сеќавање на д-р Трифун Грековски.

како федерална единица во една балканска федерација. Рефератот бил со внимание ислушан. На крајот од конференцијата била усвоена резолуција во духот на барањата на македонскиот народ — за слободна Македонија и била доставена до Секретаријатот на Друштвото на народите“²²⁾

Користејќи го седиштето на Друштвото на народите во Женева, Академското друштво „Македонија“ уште повеќе ја зголемило својата активност испраќајќи телеграми и со директно посетување на претставниците на ова меѓународно тело. Така, на 14 декември 1920 година била испратена телеграма до секретарот на Друштвото на народите сер Ерик Драмонд. Во телеграмата се изразуваало незадоволството од одлуките на Версајскиот мировен договор и се изразувала надеж дека Друштвото на народите, по повод второто заседание на Асамблеата, „нема да заборави да се позанимава со судбината на Македонија, чијшто народ не беше консултиран согласно со принципот на народноста, на самоопределувањето“²³⁾

На 23 ноември истата година, делегацијата на Академското друштво на „Македонија“ го посетила претставникот на Секретаријатот на Друштвото на народите Пол Манту. На овој функционер му е повторно изнесено барањето на македонските студенти, а преку нив и барањето на македонскиот народ „Друштвото на народите да стори нешто за да ја исправи неправдата што е сторена со Македонија, со поделбата на нејзината територија помеѓу повеќе држави“²⁴⁾

Меѓународното биро за заштита на поробените народи во почетокот на 1921 година одржа втора конференција, под претседателството на бившиот претседател на Швајцарија. Македонските студенти доставиле меморандум во кој било изнесено барањето на Македонците за самоопределување, како и за вековната борба за слободна Македонија. Грчкиот претставник кој присуствувал на оваа конференција остро протестираше против изнесеното во меморандумот. Меѓутоа, протестот бил отфрлен и била усвоена резолуција во духот на барањата во меморандумот.^{24a)}

На 28 јуни 1921 година била подготвена уште една петиција до Друштвото на народите. Неа ја врачил лично д-р Трифун Греков, тогаш член на Меѓународното биро за правата на поробените народи и секретар на Комисијата за Македонија, на високиот функционер во Секретаријатот на Друштвото на народите Хелмер Ростинг.²⁵⁾ Во петицијата се претендираше на постоењето на македонскиот народ и се давал преглед на историјата на развојот на македонското прашање и за борбата на македонскиот народ за

²²⁾ Секавање на д-р Грековски.

²³⁾ В. Кушевски, Обиди за поставување на македонското прашање..., стр. 59;

Ова го потврдува и д-р Грековски.

²⁴⁾ В. Кушевски, цит. статија, стр. 59.

^{24a)} Исажување на д-р Грековски.

²⁵⁾ В. Кушевски, цит. ст., стр. 60 и според секавањата на д-р Грековски.

ационално ослободување. На крајот од петицијата се апелира а биде почитуван принципот на самоопределување на народите се напоменувало дека „Ние Македонците бараме ова неприконовено право на народите да се почитува... бидејќи тој не е морфна маса, ниту несложен колектив, како што мнозина заинтересирани писатели сакаат тоа да го тврдат“.²⁶⁾

„Ростинг многу љубезно ме прими, се секава д-р Трифун Грековски, и со внимание го ислуша моето излагање по македонскиот проблем. Тој ми вети дека ќе го достави нашето барање о надлежните и не упати да ги посетиме уште некои политичари кои ја имаа наклоноста кон македонскиот народ“.

Д-р Трифун Грековски ја наведува и дискусијата на делегатот д Јужноафричката Унија во Генералното собрание по прашањето а положбата на малцинствата во Македонија на кое тој присуствувал во својство на новинар. Дискусијата на споменатиот делегат предизвикала остра реакција на делегатите на Кр. Грција, Кралството на Србите, Хрватите и Словенците. Подоцна членовите на друштвото на македонските студенти во Женева го рашале делегатот на Јужноафричката Унија — „Зошто нашата кција за независна Македонија не успева и покрај присутноста о познатите 14 точки од Вилсоновиот предлог за самоопределување на народите?“ На ова прашање тие добиле одговор од истиот дека „Македонците не располагале со воена сила и дека не е бореле на страната на сојузниците против Австро-Германија, ако што тоа го сториле Србите и Грците“.²⁷⁾

Активноста на Академското друштво „Македонија“ се чувтувала и подоцна, сè до крајот на 1923 година. Во 1924 година тоа престанува да постои откако неговите активни членови ги авршија студиите и се вратија во своите родни краишта.

Со задоволство се секава д-р Трифун Грековски за тој период и со нескриена самоувереност говори: „Иако не успеавме да ја постигнеме целта — независна Македонија, сепак успеавме преку нашите петиции, меморандуми, телеграми и други истапи да го подигнеме гласот за Македонија пред светската јавност“.

²⁶⁾ Исто, стр. 61.

²⁷⁾ Според секавањето на д-р Т. Грековски.